

POLITICAL GEOGRAPHY

Igor Okunev, Peter Lang, Bruxelles, 2021., 473 str.

Petar Popović <https://orcid.org/0000-0002-6388-0098>

Fakultet političkih znanosti

Sveučilište u Zagrebu

E-mail: petar.popovic@fpzg.hr

Recenzija knjige

Zaprimljeno: 18. 11. 2022.

Prihvaćeno: 19. 11. 2022.

Knjiga *Political Geography* ("Politička geografija") nudi širok pregled geopolitičkih pojmova i kategorija, te metoda za analizu kompleksnog odnosa mjesta i prostora, odnosno države kao teritorijalne cjeline i međunarodnog sistema u kontekstu globalizacije. Autor Igor Okunev, ravnatelj Centra za prostornu analizu u međunarodnim odnosima na Moskovskom državnom institutu za međunarodne odnose (MGIMO), jedan je od vodećih stručnjaka mlađe generacije za rusku geopolitiku. Tradicionalna geopolitika već desetljećima privlači i fascinira rusku intelektualnu elitu, poglavito ekstremnije predstavnike poput Aleksandra Dugina, koji je u doktrinarnoj formi euroazijatstva uzdiže na mitsku i eshatološku razinu.

Međutim, Okunevljeva studija daleko je od ruske velikodržavne ideologije. *Political Geography* pruža ruku zapadnoj znanosti o međunarodnim odnosima, nudi alternativni pogled na geopolitiku, ali s jasnim ciljem – osvjestiti akademsku zajednicu i geopolitičke stručnjake na Zapadu da u disciplini međunarodnih odnosa nedostaje važna karika: varijabla geografskog prostora. Disciplinom međunarodnih odnosa uglavnom dominiraju povijest i teorija; realizam je usredotočen na državu kao teritorijalnu jedinicu, dok je liberalizam usredotočen na pojedinca, ne samo vrijednosno (u smislu njegovih prava) nego i analitički. Po Okunevu, upravo politička geografija povezuje te dvije naoko nepremostivo razdvojene perspektive. Spaja ih u vidu konceptualizacije prostora kao političke sfere države i međunarodnog sistema, pritom odbacujući tradicionalno razgraničenje dva analitički autonomna područja *nacionalnog* i *međunarodnog*. Takva predodžba je uobičajeno realistička i nerealna, jer prostor je jedan; u njemu se nacionalno i međunarodno preklapaju, oblikujući kompleksnu društvenu realnost interakcijama i praksama, kao i idejama, predodžbama i vrijednosnim sudovima.

Okunevljeva knjiga ima za cilj ponuditi teorijski sustav i metodološke alate za objašnjenje kompleksnosti političkog prostora. On sagledava prostor kroz strukturalnu prizmu, pritom uvažavajući povijest međunarodnih odnosa, te teorijska (ili sociološka) tumačenja političkih, gospodarskih i kulturnih čimbenika. Okunev je svjestan da je u suvremeno doba nemoguće misliti geopolitiku bez uzimanja u obzir globalizacije u općem smislu, odnosno da je globalizacija pokretačka snaga u pozadini složene strukturne transformacije svjetskog poretka, s uklonjenim barijerama, prevladavanjem razlika i rastućom međuovisnošću međunarodnih aktera. Okunev slijedi suvremene pravce kritičke geopolitike i nove političke geografije Gerarda Tuala, Johna Agnewa i drugih. Riječ je o autorima koji su 90-ih godina 20. stoljeća revitalizirali geopolitiku, oslobodivši je hipoteke nacističke kvaziznanstvene ideologije i općenito njenoga tradicionalnog prostornog determinizma (toliko prisutnog u

suvremenoj ruskoj euroazijaskoj misli). Krićka geopolitika odbacuje pretpostavke da geografsko mjesto uvjetuje ponašanje država i određuje (politićki) prostor prirodnim zakonima prostorne strukture. Naprotiv, prostor strukturiraju društveni doživljaji i percepcije, geografske imaginacije, te prostorni mitovi. Ovaj je pristup zahtijevao nove istraživaćke metode, posebice analizu diskursa, koja se ranije ćinila neprimjenjiva u geopolitici.

Konstruktivistićki "zaokret" u krićkoj geopolitici Okunevu je polazište za ambiciozni pothvat sveobuhvatne sistematizacije "razina prostorne organizacije". Razine se dijele u dvije temeljne kategorije: unutarnacionalnu i nadnacionalnu. Unutarnacionalna kategorija dodatno se raćva u podkategorije regionalnih, podregionalnih i lokalnih prostora, dok nadnacionalnu razinu saćinjavaju globalni, megaregionalni, makroregionalni prostori. Okunev se pomoću navedene sheme upušta u kompleksno izvođenje svog "periodićnog sustava" politićke geografije, klasificirajući gotovo sve relevantne prostorne razine i aktere, od lokalne samouprave, preko mećunarodnih vladinih i nevladinih organizacija do globalnog upravljanja transnacionalnih entiteta. Okunev ipak pokazuje odrećenu sklonost državi kao središnjem akteru mećunarodnog sistema. Uz isticanje negativnih aspekata integracija, država ga zanima ponajviše u kontekstu izmijenjene suverenosti u globalizaciji, a ćemu posećuje ćak tri poglavlja (4., 5. i 6.). Kompleksnost razina suverenosti secira putem analize diskursa, strukture, institucija, te unitarnog ili federalnog tipa suverenosti. Ključno kod Okuneva jest da su navedene dimenzije prostora isprepletene i da svaka na odrećeni naćin autonomno djeluje, no njihov utjecaja u smislu reteritorijalizacije nije linearan. Dakle, pretpostavljajući da ne postoji neka strogo odrećena hijerarhija moći u prostornoj isprepletenosti, autor nadilazi uobićajenu "državocentrićnost" realizma ili pak svođenja svjetske moći na mećunarodne institucije, poglavito trgovaćke, bilo da ih se tumaći pozitivno (liberalizam) ili krićki (marksizam).

Okunevljevi konstruktivizam uvaćava imaginacije prostora uvjetovane odrećenim politićkim i kulturnim podnebljem. Pojedini pojmovi, koji su se uvrijećili u politićkom diskursu i javnosti – Istok i Zapad, civilizacije, unipolarni, bipolarni i multipolarni svjetovi, centar i periferija, *heartland* i *rimland* itd. – redom su imaginacije zapadnih, konkrećno anglo-amerićkih autora. Svaka takva racionalizacija prostora predmetom je ošćrih kritika poststrukturalistićkih i krićkićkih teorija. Primjerice, Huntingtonova teorija sukoba civilizacija osporavana je ne samo kao suviše apstrakćna, nego i u osnovi pogrećna jer civilizaciju, kulturu i religiju svodi na isto. Mećutim, Okunev ne samo da se ne dotiće tih kritika, nego ćak zanemaruje razlićite pretpostavke svake takve imaginacije (npr. centar-periferija ekonomska je pretpostavka teorije svjetskog sistema, polarnost je vojno-sigurnosna pretpostavka neorealizma, itd.). Okunevu je dovoljan kriterij da takve imaginacije utjeću na oblikovanje vanjskih politika i da imaju mobilizirajući efekć na javno mnijenje. U toj mreći isprepletenih utjecaja i proturjećnih predodćbi o prostoru, Okunev nudi model za odrećenje i analizu politićkih procesa. Mećutim, koliko god nastojao biti objektivn u izradi svoje sveobuhvatne klasifikacijske tablice politićke geografije, Okunev ipak ne moće skriti svoju "istoćnocentrićnost" kada, primjerice, globalizaciju naziva "vesternizacijom" ćime implicira smišljenu politićku agendu, a ne objektivni proces svjetskog sistema. Pristranost, mećutim, ne umanjuje vrijednost rada, nego naprotiv daje alternativni pogled zapadnoj geopolitićkoj misli, koja je danas ili odraz vladajuće vanjskopolitićke doktrine ili je relativizirana kroz tekstualnu dekonstrukciju postpozitivistićkih teorija.

I upravo iz takvog alternativnog pristupa proizlazi najambiciozniji Okunev-ljev pothvat. Naime, suvremena je kritička geopolitika isključivo interpretativna, ali Okunev ne odbacuje njezin analitički potencijal i podložnost empirijskim metodama. On slijedi srednji put (*via media*) Alexandra Wendta, kojim se u disciplini međunarodnih odnosa nastoje premostiti oprečnosti racionalističkih/pozitivističkih i interpretativnih/reflektivnih perspektiva. Glavna dvojba "srednjeg puta" jest mogu li se društvene ideje, predodžbe i prostorne imaginacije podvrgnuti znanstvenoj analizi, dakle biti podložne mjeranju i testiranju. U području političke geografije, Okunev svojom sveobuhvatnom kategorizacijom omogućuje analitičarima da lociraju i označe zone stabilnosti i napetosti pomoću varijable teritorija, te njihovih društveno-ekonomskih značajki i ovisnosti o vanjskim silama. Pritom, Okunev dosadašnjim uobičajenim kvalitativnim i kvantitativnim metodama političke geografije pridružuje metode kartografije, grupiranja podataka i prostorne analize. Te metode uključuju intervjue, žarišne skupine (primjerice djelatnika putničkih agencija i prodavača suveniru), analizu diskursa (turističkih vodiči i web-stranica), prikupljanja, sistematiziranje i tumačenja simbola gradova, te statističke analize o utjecaju geografije na kulturu određenog mjesta (npr. imena ulica ili organizacija). Kako je rekao Robert Cox, teorija uvijek služi nekome u neku svrhu, a kod Okuneva je cilj jasno postavljen: ustanoviti poveznicu između određene političke problematike i teritorijalne organizacije, te mjeriti utjecaj prostora ("kvantitativna vjerojatnost") na mogući ishod.

Uspijeva li autor u svom naumu? Djelomično, jer knjiga ima ozbiljnih nedostataka. Okunev nudi geografsku politometriju bez samorefleksije i kritičkog razmatranja dosadašnjih pristupa. Upadljivost ovog nedostatka očituje se u tome da u knjizi nema nijednog citata, nijedne fusnote, ni popisa konzultirane literature (doduše, na kraju svakog poglavlja autor sugerira čitateljima dodatnu literaturu). Nema zaključka, dok "uvod" ne uvodi u problematiku pozicionirajući se u odnosu na dosadašnje relevantne pristupe nego odmah prelazi na bit problema – pojmovno određenje prostora u odnosu na teritorij. Čitateljstvu je tek u jednoj rečenici natuknuto što bi trebao biti cilj političke geografije, naime da "utvrdi u kojoj je mjeri temeljna hipoteza političke geografije relevantna i može objasniti političke procese" (str. 20). U daljnjem tekstu relevantnost se ne utvrđuje nego podrazumijeva, a eksplanatorna se moć geopolitičke perspektive naizmjениčno demonstrira konstruktivističkim interpretacijama (primjerice upotrebom "geopolitičkog koda", tj. načina kako neka populacija doživljava svoje okruženje) i matematičkim formulama američkih scijentista (poput Kennetha Waltza).

Politička geografija pretendira ponuditi originalni analitički pristup iako su o samoj metodi i njezinoj primjeni posvećene tek nepune četiri stranice (poglavlje 2, §5). Uopće, ova se knjiga kroz dvanaest poglavlja¹ i gotovo pet stotina stranica teško može čitati kao misaona cjelina. Prije će poslužiti kao katalog pojmova, svojevrsni sveobuhvatni glosarij za analizu međunarodnih odnosa kroz geopolitičku prizmu. Ipak, ovaj sistematizirani i sveobuhvatni pregled prostornih razina (od lokalne uprave do globalnog upravljanja) rasvjetljava jednu sasvim novu dimenziju analize svjetske političke moći. Okunevljeva Politička geografija uza sve svoje nedostatke solidna je osnova za pokretanje prijeko potrebnih rasprava o nedovoljnoj zastupljenosti analitičkog pristupa geografskom faktoru u teorijskim perspektivama međunarodne politike.

¹ Poglavlja su redom: Uvod u političku geografiju; Globalni geopolitički sistem; Integracijski akteri; Države; Svojstva državnog teritorija; Kompozicija državnog teritorija; Međunarodni i internacionalizirani entiteti; Ovisni teritoriji; Metropole i centri; Granice i razgraničenja; Regije i općine; Prostorni identiteti.

